

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΗΡΑΚΛΕΪΟΥ

ΑΡΧΕΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ
ΜΙΝΩΙΚΑ ΔΟΛΗΜΑΤΑ

2004

Μ. ΤΕΚΤΟΝΗΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ
ΑΓΩΝΩΝ
ΜΙΝΩΙΚΑ ΑΘΛΗΜΑΤΑ - ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

ΑΠΑΡΧΕΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ
ΑΓΩΝΩΝ
ΜΙΝΩΙΚΑ ΑΘΛΗΜΑΤΑ

ΑΠΑΡΧΕΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

ΜΙΝΩΙΚΑ ΑΘΛΗΜΑΤΑ

“ἦρχοντο τῶν γυμνασίων πρῶτοι μὲν Κρήτες”

Πλάτων Νόμοι (452,ε,9)

Με μορφή θεάματος ή παιχνιδιού, τα αθλήματα έκαναν την εμφάνισή τους στη Μεσόγειο πολύ πριν τη θεσμοθέτηση των Ολυμπιακών Αγώνων τον 8^ο αιώνα π.Χ. Το παιχνίδι και το αγώνισμα με τη στενή όσο και την ευρεία τους έννοια, στις παιδευτικές, κοινωνικές, θρησκευτικές και όποιες άλλες συμβολικές τους διαστάσεις, είναι, φαίνεται διαχρονικά “συνυφασμένα” με τους κατοίκους του ελλαδικού χώρου.

Το παιχνίδι-αγώνισμα, ως πολιτισμικό αγαθό υψίστης σημασίας και υφάδι συνεκτικό του κοινωνικού ιστού, σηματοδοτεί εκφάνσεις του αρχαίου βίου. Ο Πλάτωνας χαρακτηρίζει τους Έλληνες ως αιώνια παιδιά «Έλληνες αέι παῖδες έστε, γέρων δέ Έλλην οὐκ έστιν»(Τίμ.22,Β) εκφράζοντας, στην ουσία, με τα χείλη του Αιγυπτίου ιερέα, τη δική του διαθλασμένη άποψη ότι ο Έλληνας δεν σταματάει να παίζει σ' όλη του τη ζωή, εξορκίζοντας τα γηρατεία με το παιχνίδι. Δημιουργοί, εφευρέτες και πρώτοι παίκτες των παιχνιδιών φαίνονται οι θεοί και οι ήρωες, με πρωτοστάτες τον Ερμή και τον Διόνυσο Ζαγρέα, ο οποίος παραπλανήθηκε από τους Τιτάνες όταν του πρόσφεραν λογής παιχνίδια (τροχό-αστραγάλους-ρόμβο-σφαίρα-κάτοπτρο κ.ά). Τέλος, στις ανακαλύψεις του ήρωα Παλαμήδη προσγράφεται και η επινότηση των κύβων.

Η παρούσα μελέτη στοχεύει στην κατανόηση των πρώιμων αθλημάτων, που ξαναβρίσκονται ως σύμβολο της πολιτικής και πολιτιστικής ενότητας των Ελλήνων στην ιστορική περίοδο. Είναι γνωστό πόσο σημαντική είναι, σε όλους τους τομείς, η υπάρχουσα εμπειρία. Τα ανασκαφικά ευρήματα βοήθησαν να δοθεί απάντηση στο ερώτημα πώς οι πρώτοι αυτοί αγώνες διαμορφώθηκαν μέσα στο χρόνο και εξελίχθηκαν σε πανελλήνιο θεσμό με έδρα την Ολυμπία.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΑΘΛΗΜΑΤΩΝ ΣΕ ΆΛΛΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Μια σειρά λογοτεχνικών και εικονογραφικών πηγών και χαρακτηριστικά ευρήματα από την Αίγυπτο και τη Μεσοποταμία, της 3^{ης} και 2^{ης} χιλιετίας π.Χ., μαρτυρούν την ύπαρξη αθλητικών δραστηριοτήτων στην περιοχή της εγγύς Ανατολής και Μεσογείου.

Οι προϊστορικοί λαοί της Μεσοποταμίας είχαν τη δική τους μακρά παράδοση αθλητικών αγώνων, όπως δείχνουν τα ανάγλυφα που αναπαριστούν αθλητικές σκηνές στους τάφους των βασιλέων και των ευγενών τους. Δεν είχαν καθιερώσει, όμως, τακτικές αθλητικές εκδηλώσεις, και, όταν γινόταν αυτό, φαίνεται ότι τις παρακολουθούσαν

Χάλκινο ειδώλιο προσφορών από το ιερό Shara 2400 π.Χ.

μόνο οι βασιλείς και η ανώτερη τάξη.

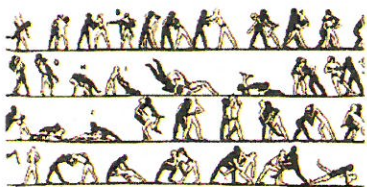
Οι παραστάσεις πάλης ήταν δημοφιλείς στη Μεσοποταμία. Σε σφραγίδες και ανάγλυφα όλων των περιόδων, εικονίζονται σκηνές πάλης με παλαιστές που φορούν ζώνες και αρπάζουν τους αντιπάλους τους. Κείμενα σφηνοειδούς γραφής εξάλλου, αναφέρονται σε περισσότερες στάσεις και λαβές. Σύμφωνα με μια άποψη, η πάλη με ζώνες είχε κυρίαρχη θέση στη ζωή ενός πολεμιστή ή ήρωα. Στο γνωστό έπος του Γκιλγκαμές, ο ομώνυμος ήρωας αντιμετωπίζει τον Ενκίντου σε έναν αγώνα πάλης, όπου "άρπαξαν ο ένας τον άλλο, σκύβοντας σαν εκπαιδευμένοι [παλαιστές]". Σε μια σφραγίδα, που χρονολογείται στο 1800 π.Χ., ο ίδιος ήρωας κι ένα όν με κεφάλι ταύρου παλεύουν φορώντας ζώνες.

Σφραγιδόγλυφια Ακκαδικής περιόδου

Οι λαοί της Αιγύπτου κατέγραψαν το ενδιαφέρον τους για τις αθλητικές δραστηριότητες στους τοίχους των ναών και των τάφων των Φαραώ. Στα αιγυπτιακά αθλήματα περιλαμβάνονταν η πάλη, η ραβδομαχία, η πυγμαχία, το κυβίστημα (ακροβασία), η τοξοβολία, η ιππασία, η κωπηλασία και διάφορα αγωνίσματα με μπάλα.

Ένα από τα παλαιότερα ανάγλυφα με παραστάσεις πάλης, όπου οι παλαιστές αναπαριστώνται γυμνοί, διακοσμούσαν τους τάφους του Φθαχοτέπ και του Αχεθοτέπ (περίπου το 2.400 π.Χ.)

Ανάγλυφες σκηνές πάλης 2000 π.Χ.

Στο Μπένι Χασάν, βρέθηκαν πάνω από 4.000 σκηνές πάλης που χρονολογούνται γύρω στο 2000 π.Χ. και αποδίδουν ένα πλήθος από αθλητικές κινήσεις και στάσεις αθλητών σε ζεύγη. Οι παλαιστές φορούν ζώνες και προσπαθούν να κάνουν τον αντίπαλό τους να πέσει με την πλάτη στο έδαφος.

Σ' ένα ανάγλυφο από το ναό του Ραμσή III στο Μεντίνε Χαμπού, που ανάγεται στον 12ο αιώνα π.Χ., Αιγύπτιοι και ξένοι συναγωνίζονται στην πάλη και τη ραβδομαχία ενώπιον του Φαραώ. Μετά από κάποιον αριθμό πτώσεων, ανακηρύσσεται ο νικητής. Πιθανότατα, οι αθλητικές διοργανώσεις περιοριζόνταν στην Αυλή και ο αθλητισμός απασχολούσε κυρίως τα μέλη της ανώτερης τάξης. Τα αιγυπτιακά κείμενα αποκαλύπτουν τη σπουδαιότητα της φυσικής αγωγής για τον Φαραώ και τα μέλη της Αυλής.

Ανάγλυφες σκηνές πάλης 2000 π.Χ.

Στη Μεσοποταμία, μαθαίνουμε ότι ο βασιλιάς της επέδειξε την κυνηγετική του δεινότητα ενώπιον των ευγενών του. Μια επιγραφή για τον Φαραώ Αμένοφη II περιγράφει πώς προκάλεσε άλλους ευγενείς να τον συναγωνιστούν στην τοξοβολία. Μια στήλη από την Γκίζα αναφέρει: "Τέτοιοι άθλο ποτέ κανείς δεν έκανε... μονάχα ο βασιλιάς, ο δοξασμένος". Μαθαίνουμε επίσης ότι οι επιδόσεις του Τούθμωση III στην τοξοβολία "ικανοποιούν την επιθυμία των οπαδών του για ισχύ και νίκες".

Οι κάτοικοι της μινωικής Κρήτης επεδείκνυν ιδιαίτερη μέριμνα στα αθλήματα και τη γυμναστική. Τα ταυροκαθάψια και οι πτώσεις ήταν ανάμεσα στα αγαπημένα τους αθλήματα, όπως φανερώνουν οι τοιχογραφίες που διακοσμούν τα παλάτια τους. Αλλά μινωικά αθλήματα ήταν το κυβίστημα, οι αγώνες στίβου, πάλης και πυγμαχίας, στα οποία θα αναφερθούμε

αναλυτικότερα. Στην πορεία οι κάτοικοι της μυκηναϊκής Ελλάδας υιοθέτησαν τα περισσότερα από τα μινωικά αγωνίσματα και εισήγαγαν τις αρματοδρομίες και άλλα αγωνίσματα στίβου. Τα διάφορα μυκηναϊκά αγωνίσματα υιοθετήθηκαν για στρατιωτικές αλλά και για θρησκευτικές και ταφικές τους τελετές.

Αγ. Τριάδα Ταφική τελετή με προσφορές

Από ευρήματα των Γεωμετρικών Χρόνων φαίνεται ότι ενισχύθηκαν τα αγωνίσματα που σχετίζονταν με στρατιωτικούς σκοπούς. Την πρώτη γραπτή ένδειξη αθλητικών αγώνων στον ελληνικό κόσμο παραθέτει ο Όμηρος¹, με τις ζωηρές περιγραφές των αγώνων που διοργανώθηκαν προς τιμή του νεκρού ήρωα Πατρόκλου και με άλλες αναφορές.

Με τη θεσμοθέτηση των Ολυμπιακών αγώνων (776 π.Χ.), η Ολυμπία έγινε σύντομα σημαντικό θρησκευτικό κέντρο, όπου διοργανώνονταν μια σειρά αθλητικών δραστηριοτήτων. Στα κλασικά και ελληνιστικά χρόνια, η ραγδαία ανάπτυξη του αθλητισμού ώθησε στη θεσμοθέτηση πολλών τοπικών αγώνων στις διάφορες πόλεις όπου τελούνταν κατά τη διάρκεια θρησκευτικών εορτών. Ο αθλητισμός έγινε θεσμός, παρέχοντας στα μέλη της πόλεως το κίνητρο για τακτικό συναγωνισμό.

ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΑΠΑΡΧΩΝ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Η Μυθολογία, θεωρείται από πολλούς ως η παλαιότερη απόδοση της Ιστορίας, που διασώθηκε από παραδόσεις, αναμνήσεις και χρωματίστηκε πολλές φορές με υπερβολές. Αποτελεί, επομένως, τερπνό μελέτημα συγχρόνως και πηγή πολυτίμων γνώσεων για την παλαιά εκείνη εποχή, όπου ανάγονται οι πυρήνες των γεγονότων που αναφέρει.

Οι περισσότεροι από τους πρώιμους και τους οψιμότερους συγγραφείς είθισται, όταν γράφουν την ιστορία των Ολυμπιακών αγώνων να αναφέρονται στους πέντε Ιδαίους Δάκτυλους² ή Κουρήτες, που πήγαν στην Ολυμπία³ μετά την ενηλικίωση του Δία. Ο

¹ Γυμναστική (Ψ, θ. 97), Αρματοδρομία (Ψ.263), Ακοντισμός, Δισκοβολία (Ψ826, θ129,186), Δρόμος (Ψ 740), Μονομαχία (Ψ 798-825), Πάλη (Ψ 706-739), Πήδημα-Άλμα (θ 103,128), Πυγμαχία (Ψ.658, θ.104), Τοξοσύνη (Ψ850-883, Δ104, τ 592, φ120) και τέλος χορός (Ν637, ψ134) με κυβιστήματα (Π 745,749).

² Η Μυθολογία αναφέρει ως κατοίκους της Κρήτης Ιδαίους Δακτύλους, αρχικά δύο, τον Τιτύο και τον Κύλληνο, τους οποίους, γεννήσε ή νύμφη Αγκιάλη εντός του Δικταίου Άντρου (Δικταίον σπέος). (Απολλώνιος, Αργοναυτικά, Α' 1126- 1130). Αναφέρονται και άλλοι πέντε Ίδαίοι Δάκτυλοι: Ηρακλής, Παιωνεύς ή Παιωνάιος, Επιμήδης, Ιάσιος και Ίδας ή Ακεσίδας. (Πανσανίας, Ελλάδος περιήγησις (Ε 7,6)). Σε σχόλια του Απολλωνίου Ρόδιου (Α' 1129), αναφέρονται και άλλοι Ιδαίοι Δάκτυλοι μετά του Ηρακλή, ο Κέλμις, Δαμναμενεύς ή Δαμναμένης και Ακμών. Σε αρχαίους συγγραφείς αναφέρονται, δέκα Ιδαίοι Δάκτυλοι εκτός των προαναφερθέντων πέντε, που είχαν αρχηγό τον Ηρακλή και πέντε γυναίκες. Ο Στράβων (1,473) αναφέρει και άλλους εκατό Ιδαίους Δάκτυλους Κουρήτες, που φημίζονταν ως επιδέξιοι στις τέχνες, (Πολυδεύκους Ονομαστικό, Β',156), ο οποίοι ανακάλυψαν και επεξεργάστηκαν πρώτοι στην Κρήτη τα μέταλλα.

³ Πανσανίας (Ε', 7,9)

μεγαλύτερος από αυτούς, ο Ιδαίος Ηρακλής, κάλεσε τα αδέλφια του να αγωνιστούν στο άθλημα του δρόμου, αφού προηγουμένα ο ίδιος επέλεξε την κατάλληλη θέση και προσδιόρισε το μήκος του σταδίου στο χώρο της Ολυμπίας. Νικητής βγήκε ο Παιωναίος τον οποίο ο Ηρακλής στεφάνωσε με κλαδί αγριελιάς (κότινο). Ο κότινος έγινε έκτοτε το συμβολικό έπαθλο των Ολυμπιακών αγώνων. Το γεγονός αυτό υπήρξε αφορμή να ξεκινήσουν οι αγώνες που γινόταν στην Ολυμπία κάθε 5 χρόνια, κατά τον αριθμό των ίδιων των Ιδαίων⁴ Δάκτυλων που τους δημιούργησαν, και ονομάστηκαν Ολύμπια. Από τον Κρηταγενή Ιδαίο Ηρακλή και τους άλλους τέσσερις αδελφούς του ιδρύθηκαν στην Ολυμπία βωμοί και ιερό στο οποίο θυσιάζονταν ζώα.

*Οι Κουρήτες παραστάτες
στην γέννηση του Δία*

Αργότερα, οι αγώνες ανανεώθηκαν από τον επίσης Κρητικό Κλύμενο. Ο Πανσανίας⁵ αναφέρει ότι 50 έτη μετά τον κατακλυσμό στην Ελλάδα επί βασιλείας Δευκαλίωνα, ο γιός του Μίνωα και της Κρήτης, πήγε και ήλθε από την Κρήτη στην Ολυμπία. Ο Κλύμενος, γιός του Κάρδουος και της νύμφης Κρήτης, απόγονος του Ιδαίου Ηρακλή⁶, ανανέωσε τους Ολυμπιακούς αγώνες, και ίδρυσε βωμό προς τιμήν των Κουρητών και ειδικά του προγόνου του Ηρακλή, τον όποιον προσωνόμασε Παραστάτην (Πανσανίας, V, 8, I, 14, VI, 21, 6) λόγω της παρουσίας της του στη γέννηση του Δία.

Μια ακόμα μυθολογική αναφορά στίς απαρχές των αγωνισμάτων σχετίζεται με τον γιο του Μίνωα Ανδρόγεω⁷ ο οποίος συμμετείχε στα Παναθήναια όπου κέρδισε όλα τα αγωνίσματα. Ο Διόδωρος (IV,60) περιγράφει τον θάνατο του Ανδρόγεω τον οποίο διέταξε ο Αιγέας από φθόνο. Αποτέλεσμα ήταν να εκστρατεύσει ο Μίνωας στην Αθήνα και να επιβάλει τον φόρο των επτά νέων και των επτά νεανίδων (Απολλ. Γ', 15, 8, Πλουτάρχου Θησέας, 16). Μια άλλη εκδοχή του φόρου των Αθηναίων αναφέρει ο Φιλόχορος: τα παιδιά των Αθηναίων προσφερόταν ως έπαθλα στους νικητές γυμνικών⁸ αγώνων που οργάνωνε ο Μίνωας στη μνήμη του Ανδρόγεω.

Ο Κύδων, γιος της νύμφης Ακακαλίδας, κόρης του Μίνωα και του Ερμή⁹, φέρεται ως ο καλύτερος ακοντιστής. Προς τιμή τους οργανώθηκαν τα Ερμαία, γιορτή στην οποία είχαν την πρώτη θέση οι παλαιστικοί αγώνες.

Τέλος, υπάρχει μια μυθολογική αναφορά μουσικών αγώνων με το γιο του Καρμάνωρα,

⁴Οι Ιδαίοι Δάκτυλοι ονομάζονται και Τελχίνες, ή τεχνίτες των μετάλλων. Τελχίς είναι ένα από τα πρώτα ονόματα της Κρήτης. Οι Ιδαίοι Δάκτυλοι συγγέονται συχνά με τους Κορύβαντας, τους πρώτους χορευτές (Στράβων Ζ', 51, I, 472 και 473, Φίλων απ. 2, FHG III, 567, Απολλ. Ρόδιος Α', 1129).

⁵Πανσανία (B5,8,2) “τούτων δὲ ὕστερον Κλύμενον τὸν Κάρδουος, πεντηκοστῷ μάλιστα ἔτει μετὰ τὴν συμβᾶσαν ἐπὶ Δευκαλίωνος ἐν Ἑλληνισιν ἐπομβρίαν ἐλθόντα ἐκ Κρήτης, γένος ἀπὸ Ἑρακλέους ὄντα τοῦ Ἰδαίου, τὸν τε ἀγῶνα ἐν Ὀλυμπίᾳ θεῖναι καὶ Κοῦρησι τοῖς τε ἄλλοις καὶ Ἑρακλεῖ τῷ προγόνῳ λέγουσιν ἰδρύσασθαι βωμόν, Παραστάτην ἐπωνυμίαν τῷ Ἑρακλεῖ θέμενον. Ἐνδυμίων δὲ ὁ Ἀεθλίου Κλύμενόν τε ἔπαυσε τῆς ἀρχῆς καὶ δρόμου τοῖς υἱοῖς ἄθλα ἐν Ὀλυμπίᾳ τὴν βασιλείαν ἔθηκε.”

⁶Ο Ιδαίος Ηρακλής πρέπει ίσως να διαχωριστεί από τον περιώνυμο Θηβαίο ήρωα Ηρακλή, γιο του Αμφιτρύωνα και της Αλκμήνης, που καταγόταν από το Άργος και τελικά γεννήθηκε στη Θήβα της Βοιωτίας (Ισιόδ. Θεογ 530). Αντίθετα ο Ιδαίος Ηρακλής ήταν αρχαιότερος αφού με τους αδελφούς του προστάτευσαν το Δία κτυπώντας τα όπλα, όταν ήταν βρέφος.

⁷Απολλόδορος (Γ', 15,7), Πανσανίας (Α', 27, 10), Διόδ. Σικελιώτης (Α', 60), Ευστάθιος “Οδύσσεια (λ., 320)”

⁸“ἀγῶνα δ' ὁ Μίνωας ἐπ' Ἀνδρόγεωι γυμνικὸν ἐποίει, καὶ τοὺς παῖδας ἄθλα τοῖς νικῶσιν ἐδίδου τέως ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ φυλαττομένους. ἐνίκα δὲ τοὺς προτέρους ἀγῶνας ὁ μέγιστον παρ' αὐτῷ δυνάμενος τότε καὶ στρατηγῶν ὄνομα Ταῦρος”.

⁹Σχόλια Θεόκριτου (7,12c,2) “πόλις Κυδωνία ἀπὸ Κύδωνος τοῦ Ἑρμοῦ καὶ Ἀκακαλλίδος.”

Αργυρό νόμισμα
με τη μορφή του Μίνωα

τον Χρυσόθεμη¹⁰, που ανεδείχθη νικητής¹¹ στη σύνθεση και το τραγούδι στα πρώτα Πύθια, τα οποία ετελούντο κάθε εννέα χρόνια όπως αναφέρουν τα σχόλια Πινδάρου¹² (Ωδή Ρ σχόλιο c,9).

Οι παραπάνω αναφορές σε αγωνίσματα με πρωταγωνιστές πρόσωπα από την κρητική μυθολογία απηχούν βάσιμες ενδείξεις για τον τρόπο που αναπτύχθηκαν και μεταδόθηκαν τα αγωνίσματα των Ολυμπιακών αγώνων.

Άλλες παραδόσεις, αναφέρουν για την επανακαθιέρωση των Ολυμπιακών αγώνων, τον Θηβαίο Ηρακλή, που

επιδόθηκε στους 12 άθλους και τον μυθικό Πέλοπα που οργάνωσε στην Ολυμπία αγώνες αρματοδρομίας με τον τοπικό Βασιλιά Οινόμαο. Αλλά και η γυναίκα του Πέλοπα, η Ιπποδάμεια, καθιέρωσε αγώνες δρόμου κοριτσιών, τα Ηραία, προς τιμή της Ήρας.

Μετόπη με παράσταση των 12 άθλων του Ηρακλή

Τέλος, ο γεωγράφος Στράβων (65 - 23 μ.Χ.) αναφέρει ότι οι Ηρακλίδες, Δωριείς στην καταγωγή, με τους περί τον ποταμό Αχελώο Αιτωλούς και τους κατοίκους της πόλεως Πλευρώνα, που καταγόταν από Κρήτες Κουρήτες, σε συνεργασία με τους Ηλείους οργάνωσαν τους Ολυμπιακούς αγώνες

Τέλος, ο γεωγράφος Στράβων (65 - 23 μ.Χ.) αναφέρει ότι οι Ηρακλίδες, Δωριείς στην καταγωγή, με τους περί τον ποταμό Αχελώο Αιτωλούς και τους κατοίκους της πόλεως Πλευρώνα, που καταγόταν από Κρήτες Κουρήτες, σε συνεργασία με τους Ηλείους οργάνωσαν τους Ολυμπιακούς αγώνες

ΜΙΝΩΙΚΑ ΑΘΛΗΜΑΤΑ

Ο Πλάτωνας στους Νόμους (452,c,9) αναφέρει “ήρχοντο τών γυμνασίων πρώτοι μὲν Κρήτες” θέλοντας πιθανά να δηλώσει με τη φράση αυτή τη μεγάλη παράδοση που είχαν οι Κρήτες στα διάφορα αγωνίσματα.

Ο μινωικός είναι ο πρώτος πολιτισμός στο Αιγαίο που παρέχει αρκετές εικονογραφικές πληροφορίες για την αθλητική δραστηριότητα στην εποχή του Χαλκού (2^η χιλ.π.Χ.). Πρόκειται για ανάγλυφες αναπαραστάσεις σε λίθινα αγγεία, για τοιχογραφίες και για εγχάρακτες σκηνές σε σφραγιδόλιθους.

Ωστόσο και οι γραπτές πηγές απηχούν τη γνώση των Μινωικών αθλημάτων στα μετέπειτα Ιστορικά Χρόνια. Χαρακτηριστικά ο Πλάτων στην Πολιτεία αναφέρεται στην αγελαία ανατροφή των νέων και τα γυμνάσια στην Κρήτη με τη φράση “πρώτοι Κρήτες ἐγυμνώθησαν” στους αθλητικούς αγώνες. Το συγκεκριμένο γεγονός αποτελεί πρωτοπορία στον αθλητισμό και στον πολιτισμό, αφού το να ντρέπεται κανείς να αγωνισθεί γυμνός είναι κατά το συγγραφέα δείγμα βαρβαρότητας¹³.

¹⁰Φώτιος (320b,3) “ἄδόντων τὸν νόμον, Χρυσόθεμις ὁ Κρής πρῶτος στολῇ χρησάμενος ἐκπρεπεῖ καὶ κιθάραν ἀναλαβὼν εἰς μίμησιν τοῦ Ἀπόλλωνος μόνος ἦσε νόμον”

¹¹Πανσανίας (B10,7,2) “ἐνίκησεν ἄδων Χρυσόθεμις ἐκ Κρήτης, οὗ δὴ ὁ πατὴρ λέγεται Καρμάνωρ καθῆραι Ἀπόλλωνα.”

¹²“Ὅμηρῳ (a161) καθαρθεὶς δὲ Ἀπόλλων τὸν τῆς δρακοντοκτονίας φόνον ἐν Κρήτῃ παρὰ Χρυσοθέμιδι ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς τὰ Θεσσαλικά τέμπη, ἔνθεν μετεκομίσατο τὴν δάφνην. μέχρι δὲ πολλοῦ ἢ εἰς τοὺς τῶν νικῶντων στεφάνους χωροῦσα δάφνη ἐντεῦθεν ἐκομίζετο ὑπὸ παιδὸς ἀμφιθαλοῦς. ἐτελεῖτο δὲ ὁ ἀγὼν καταρχὰς μὲν διὰ ἐνναετηρίδος”

¹³Πλάτων Πολιτεία (452 c7): “Ἐλλήσιν ἐδόκει αἰσχρὰ εἶναι καὶ γελοῖα ἅπερ νῦν τοῖς πολλοῖς τῶν βαρβάρων, γυμνοὺς ἄνδρας ὁρᾶσθαι, καὶ ὅτε ἦρχοντο τῶν γυμνασίων πρώτοι μὲν Κρήτες”.

Πήλινο ειδώλιο
ανδρικής μορφής
με ξίφος στη μέση

Οι κάτοικοι της Κρήτης τη 2^η χιλ. π.Χ εμφανίζονται στα διάφορα αθλήματα συνήθως, να φορούν το χαρακτηριστικό περίζωμα, το οποίο, σε κάποια αγωνίσματα, φορούσαν φαίνεται και γυναίκες. Σε δημοσίευσμά του, ο Χ. Μπουλώτης αναφέρει, ότι η ολική γυμνότητα είναι σποραδική σε σχέση με το μινωικό ζώμα των ανδρών¹⁴ (αιδιοθύλακας) και την κωδωνόσχημη φούστα των γυναικών, η οποία συνδυάζεται με εφαρμοστό περικόρμιο που αφήνει γυμνό το στήθος. Οι παραπάνω τρόποι ένδυσης παραπέμπουν, καθεμιά με τον τρόπο της, στα πρωτογενή χαρακτηριστικά των δύο φύλων, που νοηματοδοτούσαν θρησκευτικές δοξασίες, τελετουργικές και λατρευτικές δράσεις.

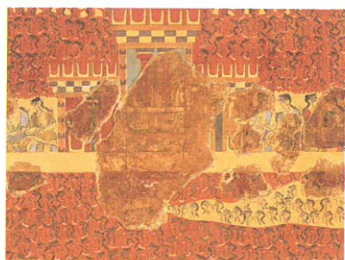
Τα κυριότερα αθλήματα στην Κρήτη της εποχής του Χαλκού ήταν η πυγμαχία, η πάλη, τα ταυροκαθάψια και τα ακροβατικά. Η απόδοσή τους στην τέχνη με δαχτυλιδωτή μέση, σφιχτά ζωσμένη, τους καλοσχηματισμένους μηρούς και το αναπτυγμένο στήθος δηλώνει γυμνασμένη κορμοστασιά, ευλυγισία και ζωηρότητα στην αθλητική τους εμφάνιση. Οι άνδρες εικονίζονται με ηλιοκαμένο δέρμα, ενώ οι γυναίκες με δέρμα λευκό. Ο Evans, αναφερόμενος στα αθλήματα, τα συνδέει με τη θρησκεία και τη Μεγάλη Θεά¹⁵, υπό την προστασία της οποίας ετελούντο.

Ειδώλιο της
«Μεγάλης Θεάς των όφεων»

Πομπές Θεάματα Μουσική

Η αρχαιολογική σκαπάνη έχει φέρει στο φως πολλές παραστάσεις τελετουργικού χαρακτήρα που παριστούν πομπές ανδρών και γυναικών, στους κύκλους του Μινωικού και Μυκηναϊκού πολιτισμού. Αυτές περιλαμβάνουν συχνά άνδρες και γυναίκες που παρακολουθούν ως θεατές τα εκάστοτε τελετουργικά δρώμενα και δείχνουν τη σημασία του θεάματος στο πλαίσιο των συγκεκριμένων πολιτισμών.

Τοιχογραφία «Τριμερούς Ιερού»

λόγων, ειδικά προς το τέλος της 2^{ης} χιλιετίας π.Χ.

Ορισμένα από τα ευρήματα του Κρητομυκηναϊκού πολιτισμού δεικνύουν ότι είναι τα αθλητικά γυμνάσματα συσχετισμένα με τη θρησκεία τη 2^η χιλιετία π.Χ. Το θέαμα ήταν ένα ουσιαστικό αθλητικό γνώρισμα εκείνης της εποχής, μέσα στο πνεύμα της θρησκευτικότητας και των πολεμικών

¹⁴Ο Χ. Μπουλώτης μελετώντας την ενδυμασία αναφέρει: "Ειδικά ο αιδιοθύλακας που απέκρυπτε το ανδρικό μώριο με την κατασκευαστική ενίσχυση από δέρμα πιθανότατα να προκαλούσε τη σκόπιμη αίσθηση, ότι το αποκρυπτόμενο ήταν σε διαρκή στύση. Η εμφάνιση αυτή αποκτούσε πρόδηλη συμβολική φόρτιση σε δρώμενα βλαστικού- γονιμικού χαρακτήρα σχετιζόμενα με τις κύκλιες τροπές της θεοποιημένης Φύσης του μινωικού εορτολογίου"

¹⁵Κατά τον Evans: Η μινωική θεά εμφανίζεται με άγκυρα, σαν πότνια, σαν κυνηγός με τόξο και βέλος, σαν χορεύτρια που κατεβαίνει από τον ουρανό, σαν ακροβάτης και ταυροκαθάψια. Οι λατρευτικές αυτές πράξεις ήταν για τον Evans εξαναγκασμοί του θείου να κατέβει και να ενοικήσει στα δρώμενα. Ο πιστός φοβόταν το θείο, αλλά στην έκταση που του πρόσφερε κάθε αγώνισμα γινόταν ένα με αυτόν. Στη σκηνή από τα ταυροκαθάψια ο ταύρος, ως ιερό ζώο με δύναμη, εικονίζεται μεγαλύτερος σε σχέση με την ανθρώπινη μορφή σκόπιμα για δηλώσει το ιερό δέος, που θα αισθανόταν όσοι θα παρακολουθούσαν σαν θεατές τους αγώνες. Η μάχη αυτή θεού-ταύρου με τον άνθρωπο πιθανόν υποδηλώνει ένα είδος θείας κοινωνίας.

Ενδιαφέρουσα είναι η παρατήρηση στον Πλούταρχο (Θησ. 19,6) που αναφέρεται στο αρχαίο έθιμο¹⁶ ότι παρευρίσκονται και γυναίκες στους γυμναστικούς και αθλητικούς αγώνες των αντρών. Η Αριάδνη, για παράδειγμα, παρακολούθησε τον αγώνα του Θησέα με τον ταύρο. Θεατρικά και χορευτικά δρώμενα τελούνταν, όπως πιστεύουν οι αρχαιολόγοι, σε ανοιχτούς χώρους στα ανάκτορα, που διέθεταν “πομπικούς δρόμους”, καθώς και κέρατα καθοσίωσης στην Κνωσό, τη Φαιστό, τις Αρχάνες και αλλού. Χαρακτηριστική είναι η λεγόμενη τοιχογραφία του ιερού άλσους της Κνωσού.

Λεπτομέρεια της τοιχογραφίας του Ιερού Άλσους

Αναφορές στην αρχαία γραμματεία περιγράφουν προγενέστερα έθιμα που κληροδότησε ο Κρητομυκηναϊκός πολιτισμός στους Κρητικούς των ιστορικών χρόνων.

Ο Στράβων (10,3,21) αναφέρεται σαφώς στη μουσική¹⁷ και το χορό των Κρητικών και τα ανάγει στην εποχή των Κουρητών. Το χορό “κορυβαντιάν” συσχετίζει ο ίδιος με το γρήγορο ενορχηστρικό χορό των Κορυβάντων. Ο Πλάτωνας στην Πολιτεία (III 400b) αναφέρεται στη ρυθμική του ενόπλιου χορού και τον ονομάζει σύνθετο. Ο Στράβωνας (X 4,18) διασώζει κείμενο του Εφόρου που σημειώνει για τους Κρήτες ότι “είχαν όρχησι και παιάνας¹⁸ κατά νόμον αδόμενους”. Κατά τον Αθήναιο, οι Κρήτες βάδιζαν στη μάχη με τη συνοδεία του ήχου της λύρας.

Το γεγονός ότι η καθημερινή ζωή των Κρητών συνδεόταν με το τραγούδι και τη μουσική, φαίνεται στην παράσταση από το λίθινο “αγγείο των θεριστών” που βρέθηκε στην Αγ. Τριάδα, Απεικονίζονται θεριστές που τραγουδούν, καθώς περπατούν ομαδικά, ενώ κάποιος κρούει το σείστρο δίνοντας ρυθμό.

Στη σαρκοφάγο, επίσης από την Αγ.Τριάδα, υπάρχει παράσταση αυλητή που συμμετέχει, παίζοντας τον αυλό του, σε μία θυσία ταύρου. Σε άλλη όψη της ίδιας σαρκοφάγου, ένας μουσικός παίζει επτάχορδη λύρα.

Σφραγιδόλιθος με παράσταση Τρίτωνα

Στην εικονογραφία διακρίνονται τρία όργανα : το σείστρο, ο αυλός και η λύρα. Αυτά χρησιμοποιούνται σε εορταστικά δρώμενα και πομπές. Πιθανή είναι και η χρήση του οστρέου, του θαλασσινού τρίτωνα π.χ. στην πρόσκληση για την έναρξη της πομπής ή της τελετής.

Στην αναπαράσταση της «Μεγάλης Πομπής» απο την Κνωσό εικονίζονται αριστερά μουσικοί που δίνουν ρυθμό στην πομπή με τα οργανά τους (σειστρο, αυλός, λύρα και κύμβαλα).

¹⁶ “ἔθους δ' ὄντος ἐν Κρήτη θεᾶσθαι καὶ τὰς γυναῖκας”

¹⁷ “πιθανὸν δὲ φησιν ὁ Σκῆψιος, Κουρήτας μὲν καὶ Κορύβαντας εἶναι τοὺς αὐτοὺς, οἱ περὶ τὰς τῆς μητρὸς τῶν θεῶν ἀγιστείας πρὸς ἐνόπλιον ὄρχησιν ἦθεσι καὶ κόροι τυγχάνουσι παρειλημμένοι. καὶ Κορύβαντες δὲ ἀπὸ τοῦ κορύπτοντας βαίνειν ὄρχηστικῶς, οὗς καὶ βητάρμονας λέγει ὁ ποιητὴς δευτ' ἄγε Φαιάκων βητάρμονες, ὅσσοι ἄριστοι. τῶν δὲ Κορυβάντων ὄρχηστικῶν καὶ ἐνθουσιαστικῶν ὄντων καὶ τοὺς μανικῶς κινουμένους κορυβαντιᾶν φαμεν.”

¹⁸ “τὴν τε ὄρχησιν τὴν παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιχωριάζουσαν καὶ τοὺς ῥυθμοὺς καὶ παιᾶνας τοὺς κατὰ νόμον ᾄδομένους καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν νομίμων Κρητικὰ καλεῖσθαι παρ' αὐτοῖς ὡς ἂν ἐκεῖθεν ὀρμώμενα”

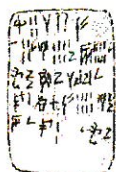

Τοιχογραφία της «Μεγάλης Πομπής»

Ο Πausanías αναφέρει ότι ο αγώνας της μουσικής ήταν το αρχαιότατο αγώνισμα στο οποίο τέθηκαν άλλα. Στον πρώτο τέτοιο αγώνα νίκησε ο Χρυσόθεμις ο Κνώσιος, που τραγούδησε τον αγώνα του Απόλλωνα εναντίον του Πύθωνα. Η δομή του ύμνου είχε έξι στάδια: την Πείρα, τον Ίαμβο, το Δάκτυλο, τον Κρητικό, το Μητρώο και το Συριγμό. Αυτά αναφέρονται στις σκηνές ακριβώς της μάχης του Απόλλωνα με τον Πύθωνα, περιγράφουν αντίστοιχα την ανάκρουση της μάχης και την πρώτη δοκιμή της δύναμης του θηρίου. Ο Ίαμβος αναπαριστούσε τη λoidορία και καταφρόνηση του Απόλλωνα μετά τη νίκη, ο Δάκτυλος ήταν αφιερωμένος στον Διόνυσο, ο Κρητικός ήταν στον Δία, το Μητρώο μέλος στη Γη, ενώ ο Συριγμός απέδιδε τον ήχο που Πύθωνα όταν φονευόταν. Με βάση τα παραπάνω μουσικά άσματα υπήρχε αντίστοιχα και χορός διαιρεμένος σε αντίστοιχα μέρη.

Μια ξεχωριστή μνεία στη μουσική παιδεία των Κρητών της ιστορικής περιόδου γίνεται στον Θάλητα¹⁹ τον Γορτύνιο, ο οποίος συνέθεσε το 640 π.Χ ύμνους και παιάνας προς τιμή του Απόλλωνα.

Ολοκληρώνοντας την αναφορά μας στα θεάματα, τα αγωνίσματα, τις πομπές, τη μουσική και το χορό στις μινωικές εορτές και τις θρησκευτικές τελετές θα αναφερθούμε σύντομα και στα συμπόσια ή γεύματα που ακολουθούσαν. Η Γραμμική Β' γραφή στην πινακίδα Un2 από την Πύλο, καταγράφει ένα τέτοιο γεύμα στις Σφαγιάνες, με την ευκαιρία της μύησης του άνακτος. Ενώ στην πρωιμότερη πινακίδα HT30, από την Αγ. Τριάδα στη Γραμμική Α' γραφή, καταγράφονται μεγάλες ποσότητες κρέατος, κρασιού και αλεύρου για ένα γεύμα. Τέλος, η επομένη ευρεθείσα πινακίδα στον ίδιο χώρο HT31²⁰ καταγράφει τα σκεύη που χρησιμοποιήθηκαν για το ίδιο πιθανόν

Πιν. HT30, HT 31
Αγ. Τριάδα

Χορός

Ο αθλητικός και ψυχαγωγικός χαρακτήρας θρησκευτικών εκδηλώσεων, που λάμβαναν χώρα στο πλαίσιο ειδικών καθιερωμένων τελετουργιών στη Μινωική Κρήτη, ασφαλώς δε μπορεί να αμφισβητηθεί. Έτσι, κατά την επικρατούσα άποψη, τα διάφορα αθλήματα τελούνταν στο πλαίσιο επίσημων θρησκευτικών εκδηλώσεων, στίς οποίες πιθανότατα

¹⁹Στράβων Γεωγραφικά (Β10,4,16) “ὡς δ’ αὐτως καὶ τοῖς ῥυθμοῖς Κρητικοῖς χρῆσθαι κατὰ τὰς ᾠδὰς συντονωτάτοις οὖσιν οὕς Θάλητα ἀνευρεῖν, ᾧ καὶ τοὺς παιάνας καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐπιχωρίους ᾠδὰς ἀνατιθέασιν καὶ πολλὰ τῶν νομίμων”

²⁰Στην πινακίδα HT31 φαίνεται ότι απογράφονται μεγάλες ποσότητες αγγείων. Η ονομασία του κάθε αγγείου βρίσκεται γραμμένη με μικρά σύμβολα πάνω από το ιδεόγραμμα του. Εξάιρεση αποτελεί το τελευταίο αγγείο, που λόγω του μεγάλου αριθμού των τεμαχίων του (3000 κομμάτια) και της μορφής του, θα πρέπει μάλλον να αποδίδει τα κωνικά κύπελλα.

περιλαμβάνονταν και οι σπουδαιότερες από τις ταφικές τελετουργίες. Η έναρξη και η ολοκλήρωση των εορτών, περιλάμβαναν στο τελετουργικό τους χορούς και θεατρικά δρώμενα με επιλεγμένα θέματα. Όπως προαναφέραμε, δείγματα μουσικών οργάνων έχουν ευρεθεί σε ανασκαφές και απεικονίζονται στην τέχνη.

Χορευτικά δρώμενα παρατηρούνται σε διάφορα ευρήματα, όπως στο πήλινο ομοίωμα από το Παλαίκαστρο όπου τρεις γυναικείες μορφές χορεύουν ένα κυκλικό χορό, έχοντας στη μέση τη μουσικό που παίζει λύρα. Με ανάλογο τρόπο στο πήλινο ομοίωμα από τον τάφο του Καμηλαρίου, κοντά στη

Φαιστό, ανδρικές μορφές χορεύουν ένα κυκλικό χορό σ' ένα στρογγυλό κτίσμα με ιερά κέρατα, πιθανόν προς τιμή ενός θεοποιημένου νεκρού. Η γνωστή επίσης μικρογραφική τοιχογραφία του ιερού άλσους, από το ανάκτορο της Κνωσού, παριστάνει χορευτικά δρώμενα εκτελούμενα από γυναίκες μπροστά σε πλήθος θεατών²¹, πιθανόν στη δυτική αυλή του ανακτορικού συγκροτήματος. Ενδιαφέρον είναι το θραύσμα τοιχογραφίας από το ανάκτορο την Κνωσό στην οποία παριστάνεται μια γυναικεία μορφή, που ανεμίζουν τα μαλλιά της και έχει ερμηνευτεί ως χορεύτρια.

Χορευτικά δρώμενα απεικονίζονται σε πολλά σφραγιστικά δακτυλίδια, όπως στο δακτυλίδι από τα Ισόπατα με γυναίκες σε ποικίλες εκστατικές χορευτικές στάσεις. Με ανάλογο τρόπο, στο δακτυλίδι από το νεκροταφείο στο Φουρνί των Αρχανών, παριστάνονται επιφάνεια της μινωικής θεότητας σε θέση χορευτή, ενώ δεξιά άνδρας με ορμητική κίνηση αγγίζει ή ξεριζώνει ιερό δέντρο.

Πολλοί ερευνητές πιστεύουν ότι στα ιερά κορυφές τις προσφορές συνοδεύουν προσευχές και κυκλικός χορός γύρω από τον βωμό, και ότι στα λατρευτικά σπήλαια, εκτελούσαν χορούς σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους μπροστά από την είσοδο.

Ο μυθικός χορός των Κουρητών, ένας ένοπλος πολεμικός χορός με κρούση των ασπίδων, αποτυπώνεται σε χάλκινο τύμπανο του 8^{ου} αι. π.Χ., που βρέθηκε στο Ιδαίο Άντρο.

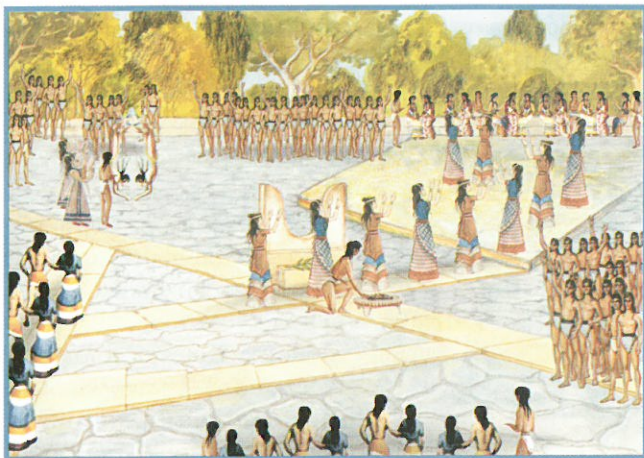

Ο Όμηρος αναφέρει τον Μηριόνη ως ξακουστό χορευτή. Ενώ σύμφωνα με ιστορικές πηγές, ο Δαίδαλος δημιούργησε χοροστάσι²² στο ανάκτορο της Κνωσού για την πριγκίπισσα Αριάδνη. Ο Ν. Καζαντζάκης μεταφράζοντας την Ιλιάδα περιγράφει τον χορό στο ανάκτορο με τα λόγια: «Άγουροι εκεί κι ακριβαγόρασες παρθένες είχαν στήσει χορό, κι ένας του άλλου εκκρατούσανε πα στον αρμό τα χέρια. Φορούσαν όλες ανθοστέφανα στην κεφαλή, κι εκείνοι χρυσά μαχαίρια που ανακρέμουνταν από λουριά ασημένια. Κι όλοι τους τότε αντάμα

²¹ Ιλιάδα (Σ.603) «ἄλλοτε δ' αὖθρ' ἔβλεπον ἐπὶ στίχας ἀλλήλοισι. πολλὸς δ' ἡμερόντα χορὸν περίσταθ' ὄμιλος τερπόμενοι· δοῖω δὲ κυβιστητῆρ' αὐτοὺς μολπῆς ἐξάρχοντες ἐδίνεον κατὰ μέσσοις.»

²² Ομήρου Ιλιάδα (Σ.590) “Ἐν δὲ χορὸν ποίκιλλε περικλυτὸς ... Κνωσῷ εὐρείῃ Δαίδαλος ἤσκησεν καλλιπλοκάμῳ Ἀριάδνῃ.”

εχόρευαν με πόδια μαθημένα, τόσο αλαφριά,...και τότε πάλε αράδες έτρεχαν η μια στην άλλη αντίκρα. Γύρω στεκόταν και καμάρωνε τον όμορφο χορό τους κόσμος πολύς· και πλάι τους κάθονταν βαρώντας την κιθάρα ο θεός τραγουδιστής· κι ως άνοιγε το στόμα του να ψάλει, εκεί στη μέση τούμπες άρχιζαν να κάνουν δυο ακροβάτες.». Ο Θησέας καθιέρωσε στη Δήλο έναν κρητικό χορό, με ελικοειδείς κινήσεις σε ανάμνηση του Λαβυρίνθου, από τον οποίο σώθηκε ο ίδιος με τη βοήθεια της Αριάδνης.

ΤΑΥΡΟΚΑΘΨΙΑ ΚΥΒΙΣΤΗΜΑΤΑ

Από τις αρχές της 2^{ης} χιλιετίας π.Χ. εμφανίζονται στην Κρήτη πήλινα πλαστικά αγγεία (ρυτά) σε σχήμα ταύρου με ακροβάτες, πιασμένους από τα κέρατα του ζώου, να εκτελούν διάφορα γυμνάσματα. Η επικίνδυνη ακροβασία πάνω στον ταύρο θεωρείται ένα από τα πιο αγαπητά και διαδεδομένα αγωνίσματα στη μινωική Κρήτη. Στο αγώνισμα αυτό άνδρες και γυναίκες εκτελούν θεαματικά πηδήματα πάνω στη ράχη ταύρων που τρέχουν. Το κυνήγι για τη σύλληψη του ταύρου πρέπει να ήταν το άθλημα που προηγείτο, των ταυροκαθαψίων. Η σύλληψη του άγριου ταύρου με δίχτυ και ο δαμασμός του παρατηρείται στο χρυσό κύπελλο από το Βαφειό Σπάρτης το οποίο φέρει ανάγλυφη παράσταση σύλληψης ταύρου με παγίδα.

και στην περίφημη μινωική τοιχογραφία της Κνωσού.

Στο δαχτυλίδι από τις Αρχάνες, πάνω σε διπλή ισοδομική βάση, που υπάρχει και σε

²³Χαρακτηριστικά ευρήματα που παρατηρούμε τα ταυροκαθΨια εκτός Κρήτης υπάρχουν στην Τίρυνθα, Μυκήνες και Αίγυπτο Tel el Taba.

άλλες παραστάσεις σφραγιστικών δαχτυλιδιών, εικονίζεται ταύρος προς τα δεξιά. Πάνω στη ράχη του διακρίνεται ταυροκαθάπτης και μπροστά ένας ιερός κόμβος. Το σώμα του ταυροκαθάπτη είναι αναδιπλωμένο με τα χέρια

μετέωρα πάνω από τη ράχη του ζώου, έτοιμοι να προσγειωθούν πίσω από τον ταύρο. Το ζώο αποδίδεται σε πλάγια όψη στη στάση του ιπτάμενου καλπασμού. Ο ιερός κόμβος ως θρησκευτικό σύμβολο πιθανό να δηλώνει τον χαρακτήρα των ταυροκαθαψίων

και να σχετίζεται με μια θρησκευτική-μαγική προστασία που φέρνει ο ταυροκαθάπτης. Ο ιερός κόμβος απεικονίζεται και σε άλλα δαχτυλίδια σε συνδυασμό με τις οκτάσχημες ασπίδες που σχετίζονται με την προστασία και την παρουσία της θεότητας.

Το πλήθος παραστάσεων των ταυροκαθαψίων επιτρέπει μια αρκετά βέβαιη αναπαράσταση των διαφόρων φάσεων του αγωνίσματος. Η τεχνική είναι η εξής: στην αρχή ο αθλητής αρπάζει από τα κέρατα τον ταύρο που τρέχει με το κεφάλι χαμηλωμένο, το ζώο υψώνει και τινάζει απότομα το κεφάλι προς τα πάνω για να αποφύγει τον αναβάτη, ο ταυροκαθάπτης αφήνει τα κέρατα και, με την ορμή που παίρνει από το τίναγμα, διαγράφει έναν κύκλο στον αέρα, πατά όρθιος ισορροπώντας στην πλάτη του ταύρου και τέλος πηδάει στη γη.

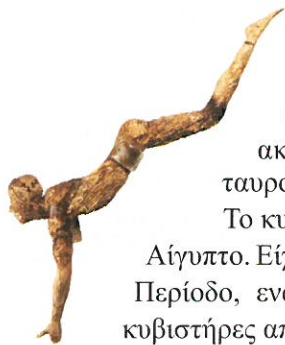
Το πολύ επικίνδυνο αγώνισμα απαιτούσε φαίνεται μεγάλη δεξιοτεχνία και ακρίβεια κινήσεων. Έτσι σε αυτό έπαιρναν μέρος και άλλα άτομα, για να βοηθήσουν το συναθλητή τους στην τελευταία και επικίνδυνη φάση του αγωνίσματος: στην προσπάθεια της “προσγείωσής” του στο έδαφος, όπου κινδύνευε να τραυματισθεί. Πάντως, από την ομοιογένεια των παραστάσεων φαίνεται ότι το άθλημα των ταυροκαθαψίων είχε κανόνες και θα πρέπει να στηριζόταν σε μια μακρόχρονη άσκηση των αθλητών, για την επίτευξη συντονισμού και ακρίβειας στις κινήσεις τους. Η πλούσια ενδυμασία, τα κοσμήματα και η περίτεχνη κόμμωση των αθλητών, στις διάφορες παραστάσεις, δείχνει ότι οι ταυροκαθάπτες, ανήκαν στις ανώτερες τάξεις της μινωικής κοινωνίας. Πιθανότατα τα ταυροκαθάψια δεν ήταν απλές επιδείξεις δεξιοτεχνίας στο αγώνισμα, αλλά τελούνταν στα πλαίσια επίσημων θρησκευτικών τελετών με σκοπό να φανεί η μάχη του θεϊκού-ταύρου με τον άνθρωπο, πιθανόν υποδηλώνοντας ένα είδος θείας κοινωνίας.

Πήλινο πλαστικό ρυτό με μορφή ταύρου με τρία πόδια, από το προανακτορικό νεκροταφείο της Κουμάσας κοντά στη Γόρτυνα παριστάνει πιθανόν σύλληψη και δαμασμό ταύρου. Στα κέρατα του ζώου κρέμονται τρεις μικρές ανθρώπινες μορφές.

Ο χώρος τέλεσης των ταυροκαθαψίων δε θα πρέπει να ήταν οι κεντρικές αυλές των μινωικών ανακτόρων, όπως έχει υποστηριχτεί, αλλά άλλοι μεγάλοι υπαίθριοι χώροι περιφραγμένοι, για την ασφάλεια του πλήθους των θεατών, ίσως κοντά στα ανάκτορα. Εάν η υπόθεση αυτή ισχύει, έχει μεγάλη

σημασία για την ιστορία του αθλητισμού, επειδή θα ήταν η πρώτη φορά που δημιουργήθηκαν ειδικοί χώροι για την εκτέλεση ενός αθλήματος. Τέλος, τα ταυροκαθάψια θα πρέπει να συνδέονταν με το κυβίστημα, διότι η μακρά εξάσκηση και πείρα των κυβιστήρων σε ακροβασίες θα αποτελούσε τη βάση για το αγώνισμα των ταυροκαθαψίων.

Το κυβίστημα έγινε πιθανά γνωστό στην Κρήτη από την Ανατολή και την Αίγυπτο. Είχε φαίνεται μεγάλη διάδοση στο νησί κατά τη Μινωική Περίοδο, ενώ στη Μυκηναϊκή εποχή άρχισε να φθίνει. Οι κυβιστήρες απεικονίζονται νέοι, με λεπτό λυγρό κορμί. Είναι ντυμένοι με ζώμα και φέρουν ζώνη με φούντες. Στηρίζουν τα χέρια στο έδαφος και με το σώμα ανορθωμένο εκτελούν θεαματικά γυμνάσματα, με ευλυγισία και δεξιοτεχνία.

Το κυβίστημα εκτελείται συνήθως από δύο ακροβάτες. Φαίνεται όμως ότι υπήρχε και μια πιο σύνθετη παραλλαγή, που ήταν η εκτέλεση ακροβασιών ανάμεσα σε ξίφη. Αυτό γίνεται φανερό από τη χρυσή επένδυση της λαβής ενός μεγάλου τελετουργικού ξίφους από το ανάκτορο των Μαλίων, που φέρει έκτυπη διακόσμηση με ακροβάτη.

Το κυβίστημα ως ανάλογο αυτοτελές άθλημα μπορεί να συσχετισθεί με μερικές από τις σημερινές ασκήσεις της ενόργανης γυμναστικής. Σε μια ερυθρόμορφη κύλικα του 5^{ου} αι. π.Χ. παριστάνεται ένας νέος που ετοιμάζεται να πηδήσει πάνω από άλογα με τη βοήθεια ενός κονταριού. Η κύλικα φέρει την επιγραφή: “καλώς τω κυβιστήτῳ”. Βρισκόμαστε μπροστά στην ίδια λέξη που χαρακτήριζε τους αθλητές που εκτελούσαν ακροβατικά πηδήματα πάνω από ταύρους στην Κρήτη. Πιθανόν λοιπόν το άλμα αυτού του τύπου να συνεχίζει την παράδοση του κρητικού κυβιστήματος. Πιθανόν να υπήρχε και ανάλογο αγώνισμα άλματος, γιατί στον παναθηναϊκό αμφορέα παριστάνονται αθλητές που πηδούν ή κάνουν άλλες ασκήσεις πάνω από άλογα μπρος σε θεατές. Συνήθως το γεγονός αυτό αναπαρίσταται, γιατί προοριζόταν να δοθεί σαν έπαθλο η ερυθρόμορφη κύλικα.

Τελικά σκηνές από ταυροκαθάψια απαντώνται και στη διάρκεια της Μυκηναϊκής περιόδου. Οι Μυκηναίοι, όπως και οι Μινωίτες, συνέχισαν να θεωρούν διάφορα αγωνίσματα, όπως τα ταυροκαθάψια, μέρος των θρησκευτικών εορτασμών.

ΠΆΛΗ ΠΥΓΜΉ ΠΑΓΚΡΆΤΙΟ

Τα αγωνίσματα της πάλης, της πυγμαχίας και του συνδυασμού τους, που λεγόταν παγκράτιο, είχαν μεγάλη διάδοση στη μινωική Κρήτη. Οι ακροβατικές ασκήσεις και οι σκηνές πάλης δείχνουν εξασκημένα κορμιά με στενή μέση και δυνατούς μυς. Η ακρίβεια στην κίνηση -που φανερώνουν όλες οι παραστάσεις- δείχνει ότι οι αθλητικοί αγώνες ήταν οργανωμένες δραστηριότητες τακτικού χαρακτήρα στους μινωικούς χρόνους. Γνωρίζουμε από παραστάσεις διαφόρων

ευρημάτων την εικονιστική μορφή των αγωνισμάτων. Στις επάλληλες ζώνες ρυτού από στεατίτη της Αγίας Τριάδας (16^{ου} αι. π.Χ.), παρατηρούνται σκηνές πάλης, πυγμαχίας και πιθανώς παγκρατίου. Στις παραστάσεις αυτές οι αθλητές είναι νέοι, με στιβαρά σώματα, φορούν περίζωμα και σανδάλια, έχουν μακριά μαλλιά και φέρουν περιδέραια.

Ειδικά οι παλαιστές φορούν κράνη με παραγναθίδες, ενώ οι πυγμάχοι έχουν το κεφάλι ακάλυπτο. Πυγμάχοι και παλαιστές εικονίζονται πάντοτε κατά ζεύγη. Οι στάσεις πάντως των αθλητών μοιάζουν γενικά με των συγχρόνων αγωνισμάτων.

Η εκτέλεση της πυγμής και της πάλης γινόταν, μάλλον, μέσα στα ανάκτορα, αφού στο μέσον της πρώτης και της τρίτης ζώνης του ρυτού διακρίνονται κολώνες με κιονόκρανο.

Αναλύοντας περισσότερο τις παραστάσεις στην κάθε ζώνη του ρυτού, διακρίνουμε τις συγκεκριμένες φάσεις και κυρίως τις διαφορές ανάμεσα στο κάθε αγώνισμα. Για παράδειγμα:

1. Στην πρώτη ζώνη το μεγαλύτερο μέρος είναι φθαρμένο, εκτός μιας σκηνής πυγμαχίας δύο ανδρών. Στο μέσον της ζώνης ευρίσκεται ένας κίονας, χαρακτηριστικός των μινωικών ανακτόρων. Δεξιά του κίονα δύο άνδρες βαδίζουν με τεταμένα χέρια, σαν να προετοιμάζονται για αγώνα δρόμου. Τρίτος αγωνιστής φαίνεται να παίρνει στάση εκκίνησης, για να τρέξει ή ετοιμάζεται να ξεκινήσει για άλμα.

2. Στη δεύτερη ζώνη απεικονίζεται μία σκηνή από ταυροκαθάψια, όπου δύο ταύροι τρέχουν με ορμή και ο δεύτερος εκτινάσσει στον αέρα ένα ταυροκαθάπτη. Στη σκηνή αυτή δεν βλέπουμε κίονες και συμπεραίνουμε ότι το αγώνισμα των ταυροκαθαψιών γινόταν σε χώρους εκτός των ανακτόρων.

3. Η τρίτη ζώνη έχει χωρισθεί σε τρία μέρη από τρεις κίονες. Μεταξύ των δύο πρώτων κίωνων στέκεται σαν νικητής ένα πυγμάχος, ενώ ο αντίπαλος έχει πέσει στο έδαφος. Μεταξύ του δεύτερου και τρίτου κίονα ο ίδιος νικητής προχωρά θριαμβευτικά. Σε όλες τις παραστάσεις οι πυγμάχοι φορούν κράνος. Τα χέρια τους είναι σφιγμένα και φέρουν γάντια από ιμάντες.

4. Στην τέταρτη και τελευταία ζώνη οι αγωνιστές είναι νέοι, αν κρίνουμε από τα πλούσια μαλλιά και το χτένισμά τους. Αγωνίζονται με τα χέρια γυμνά με αποτέλεσμα το αγώνισμά τους να μοιάζει με το παγκράτιο, όπου οι αθλητές πυγμαχούν και ταυτόχρονα παλεύουν με λαβές και κτυπήματα, χρησιμοποιώντας όλα τα μέλη του σώματός τους. Στη σκηνή παρατηρούμε τον ένα αθλητή να επιτίθεται, κτυπώντας με το αριστερό χέρι, ενώ το δεξί είναι σε θέση άμυνας. Οι δύο μορφές των πεσμένων στο έδαφος αθλητών φαίνεται να λακτίζουν τον αθλητή από θέση άμυνας.

Οι επιτιθέμενοι αθλητές παρουσιάζονται με τα πόδια σε ευρύ διασκελισμό και το βάρος στο ένα πόδι, να υψώνουν ταυτόχρονα το αριστερό χέρι μπροστά στο σώμα τους σαν ασπίδα και να λυγίζουν το δεξί στον αγκώνα σφίγγοντας τις γροθιές. Ο αντίπαλος αθλητής παριστάνεται αμυνόμενος, άλλοτε προσπαθώντας να αποφύγει τα χτυπήματα και άλλοτε

πесμένος στα γόνατα ή με την πλάτη στο έδαφος, προφανώς νικημένος. Δεν υπάρχουν στις παραστάσεις άλλες μορφές, που θα μπορούσαν να ερμηνευτούν ως διαιτητές των αγώνων. Αυτό όμως δεν πρέπει να σημαίνει ότι οι αγώνες της πυγμής και της πάλης έφταναν μέχρι της τελικής εξόντωσης του αντιπάλου. Φαίνεται ότι οι αγώνες αυτοί είχαν ειρηνικό χαρακτήρα, όπως και τα ταυροκαθάψια και θα πρέπει να διεξάγονταν στο πλαίσιο θρησκευτικών κυρίως τελετών.

Παρόμοια εικόνα με αγωνιστές παιδιά γνωρίζουμε από την τοιχογραφία, που βρέθηκε στο Ακρωτήρι της Θήρας. Στη σκηνή αυτή εικονίζονται δύο νεαρά άτομα, που πυγμαχούν φορώντας ζώμα και πολλά κοσμήματα. Στο δεξί χέρι φέρουν γάντια πυγμαχίας, ενώ έχουν το άλλο γυμνό και ελεύθερο, ώστε να μπορούν πιθανόν να εφαρμόζουν λαβές. Η παράσταση πιστεύεται ότι δεν ήταν μόνο πυγμαχία, αλλά μάλλον ένας συνδυασμός κτυπημάτων με πάλη, που ομοιάζει στο αγώνισμα του παγκρατίου. Γενικά η τακτική του αγωνίσματος ήταν αρκετά απλή: ουσιαστικά όλα τα χτυπήματα κατευθύνονταν στο κεφάλι και κυρίως στη μύτη, στα μάγουλα και στο σαγόνι.

Η τεχνική που παρατηρούμε στο αγώνισμα της πάλης σχετίζεται με στάσεις της άμυνας με το αριστερό χέρι και της επίθεσης με το δεξί χέρι. Η απόκρουση και τα κατευθείαν κτυπήματα δείχνουν ανάπτυξη μιας υψηλής τεχνικής.

Η πάλη ως επίσημο αγώνισμα καθιερώθηκε στην Ολυμπία το 708 π.Χ., στη 18η Ολυμπιάδα και ως ανεξάρτητο αγώνισμα και ως μέρος του πεντάθλου. Στην 37η Ολυμπιάδα (632 π.Χ.) καθιερώθηκε και η πάλη παιδών, ανάλογη με εκείνη στην προϊστορική σκηνή από την Θήρα.

Μυθολογικές αναφορές για την πάλη γίνονται, όταν ο Ηρακλής παλεύει ενάντια στον γίγαντα Ανταίο και στους δαίμονες Αχελώο και Τρίτωνα. Ο Θησεάς πάλεψε και νίκησε τον Κερκυόνα και τον Μινώταυρο. Η πάλη είχε διάφορες ονομασίες όπως: “ορθία πάλη”, “ορθοπάλη” ή “σταδαία πάλη” και διακρινόταν στην “αλίνδην”, “κύλιν” ή “κάτω πάλη”. Η αρχική στάση των παλαιστών ονομαζόταν “σύστασις” ή “παράθεσις”. Σ’ αυτήν οι αθλητές στέκονταν αντιμέτωποι με τα πόδια λυγισμένα και λίγο ανοιχτά, έτοιμοι να εκμεταλλευτούν την οποιαδήποτε αδυναμία του αντιπάλου και οι λαβές είχαν διάφορες ονομασίες ανάλογα με το σημείο του σώματος όπου εφαρμόζονταν όπως: “άμμα” (πάσιμο σε κόμπο), “άγχειν” (αποπνιγμός), “ράσσειν” (πτώση στο έδαφος), “τραχηλίζειν” (λαβή από τον τράχηλο), “διαλαμβάνειν” (λαβή από τη μέση) κ.ά. Όλες οι λαβές, όσο σκληρές και βίαιες και αν ήταν, επιτρέπονταν ακόμη και αυτή του αποπνιγμού, που θα ανάγκαζε τον αντίπαλο να παραδεχτεί την ήττα του *απαγορεύοντας*, δηλαδή υψώνοντας το χέρι τεντωμένο με τον δείκτη ή με τον δείκτη και τον μέσο για να τον δει ο κριτής. Ο αντικειμενικός σκοπός του παλαιστή ήταν να κερδίσει πτώση σε βάρος του αντιπάλου. Για να ανακηρυχθεί κάποιος νικητής στην πάλη έπρεπε να ρίξει τον αντίπαλο κάτω τρεις φορές, (“τριακτήρ”).

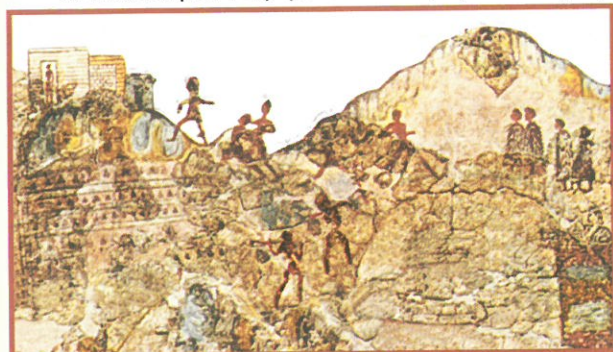
Ο Όμηρος αναφέρει στην Ιλιάδα (Ψ 700) αγώνες πάλης προς τιμήν του νεκρού Πατρόκλου, όπου ο Αίας, ο γιος του Τελαμώνος, πάλεψε με τον Οδυσσέα. Η πυγμή, ένα από τα παλαιότερα αθλήματα, αναφέρεται για πρώτη φορά ως αγώνισμα από τον Όμηρο στα *άθλα επί Πατρόκλω*, όπου ο Επειός, γιος του Πανοπέως, νίκησε τον Ευρύαλο και πήρε ως έπαθλο

έναν ημίονο (Ιλ. Ψ 681). Στο σημείο αυτό για πρώτη φορά περιγράφονται οι πυκτικοί μάντες²⁴ “μειλίχαι”, είδος απαραίτητο για τον πύκτη, που χρησίμευαν περισσότερο στη σταθεροποίηση του καρπού και των αρθρώσεων των δαχτύλων παρά στην αποφυγή του τραυματισμού του αντιπάλου. Οι πυγμάχοι στέκονταν αρχικά αντιμέτωποι με προτεταμένο το αριστερό χέρι για άμυνα και λυγισμένο το δεξί, έτοιμο να καταφέρει το χτύπημα. Σε περίπτωση που ο αγώνας συνεχιζόταν αμφιρροπος, ήταν δυνατό να εφαρμοστεί η “κλίμαξ”, σύμφωνα με την οποία κάθε πύκτης όφειλε με τη σειρά του να σταθεί ακίνητος και να δεχτεί από τον αντίπαλο ένα χτύπημα χωρίς να προσπαθήσει να το αποκρούσει. Νικητής ανακηρυσσόταν αυτός που άντεχε στα χτυπήματα.

Το παγκράτιο ανήκε στην κατηγορία των “βαρέων” αγωνισμάτων και όπως αναφέραμε ήταν συνδυασμός πάλης και πυγμαχίας. Σύμφωνα με τη μυθολογία δημιουργός του αθλήματος ήταν ο Θησέας, ο οποίος συνδυάζοντας την πάλη και την πυγμή νίκησε το Μινώταυρο. Ο Πausanias αναφερόμενος στους Ολυμπιακούς Αγώνες αναφέρει για τον Ηρακλή: “λέγεται δε και ες αυτόν Ηρακλέα ως Πάλης τε ανέλοιτο και Παγκρατίου νίκας” (V 8, 4-5). Κατά τον Φιλόστρατο “Περί Γυμναστικής”, θεωρείται το παγκράτιο το καλύτερο και αγαπητότερο για τους άντρες αγώνισμα. Ως θέαμα ήταν το πιο ενδιαφέρον απ' όλα τα βαρέα αγωνίσματα, γιατί οι αθλητές εφάρμοζαν όλες τις λαβές της πάλης και όλα τα χτυπήματα της πυγμαχίας, με αποτέλεσμα τις γρήγορες εναλλασσόμενες φάσεις και τις συχνές πτώσεις. Σκοπός του αθλήματος ήταν ο εξαναγκασμός του αντιπάλου να παραδεχτεί την ήττα του με οποιονδήποτε τρόπο. Καθώς δε στο παγκράτιο επιτρέπονταν τα πάντα, εκτός από το “δάκνειν” και “ορύσσειν”, το αγώνισμα αυτό ήταν το πιο σκληρό και πιο επικίνδυνο από τα άλλα δύο καταβλητικά αγωνίσματα. Όπως η πάλη, έτσι και το παγκράτιο διακρινόταν σε “άνω ή ορθοστάνδην παγκράτιον”, όταν οι αθλητές αγωνίζονταν όρθιοι, και στο “κάτω παγκράτιον”, όταν ο αγώνας συνεχιζόταν στο έδαφος.

Δρόμος Σφαίρα Δίσκος

Η επίδοση των Κρητικών στο δρόμο και τη σφαίρα μαρτυρείται, πέρα από εικονιστικές

Τοιχογραφία, ανδρικές μορφές που τρέχουν από το Ακρωτήρι

παραστάσεις και σε μυθολογικά πρόσωπα όπως εκείνο του Τάλω. Η αρχαία γραμματεία αναφέρει ότι ο Τάλως τρεις φορές την ημέρα περιέτρεχε την Κρήτη, αφού είχε αναλάβει την περιφρούρησή της. Όταν εντόπιζε ο Τάλως εχθρό σφενδόνιζε λίθους για να τον απομακρύνει. Την ταχυποδία των Κρητικών περιγράφει ο Όμηρος αναφέροντας για τον Μηριόνη “ο πόδας ταχύς” και εξομοιώνοντας στο τρέξιμο τον ήρωα με τον θεό Άρη.

²⁴Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εύρεση, στο Ιερό Κορυφής του Κόφινα χειρών ειδωλίων με πλαστική διαμόρφωση μάντων και χειροκτίων πυγμαχίας, ανάλογων με αυτά που φέρουν οι πύκτες του ρυτού των αγωνισμάτων της Αγίας Τριάδας. Η παρουσία τους υπαινίσσεται κατά τον Γ. Ρεθεμνιωτάκη την τέλεση πυγμαχικών αγώνων στο περιβάλλον του ιερού. Αρχαιολογικές ειδήσεις 1989-91 σελ. 290

Ο γιός του Ιδομενέα, Ορσίλοχος πολλές φορές ανεδείχθη νικητής στο δρόμο. Σε άλλα αγωνίσματα δρόμου αναφέρονται ο Ιδαίος Ηρακλής, ο Εργοτέλης²⁵ που έτρεξε σε αγώνα δρόμου τεσσάρων σταδίων και που τη νίκη του ύμνησε ο Πίνδαρος (Ολ.12).

Στην τοιχογραφία “του στόλου” από το Ακρωτήρι της Θήρας του 17^{ου} αι. π.Χ., παρατηρούμε ανδρικές μορφές να τρέχουν, πιθανόν σε κάποιον αγώνα δρόμου, που σχετίζονταν με κάποιο εορταστικό γεγονός.

Ο Ιππίας από την Ηλεία, σοφιστής του 5ου αιώνα π.Χ., ήταν αυτός που συγκρότησε τον πρώτο κατάλογο νικητών στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Από αυτόν μαθαίνουμε ότι το πρώτο

αγώνισμα, ο δρόμος, πρώτο διοργανώθηκε στην Ολυμπία, προς τιμήν του Ολύμπιου Δία το 776 π.Χ.

Ο δίσκος ήταν από τα αγωνίσματα, που δεν είχαν άμεση σχέση με τις στρατιωτικές ασκήσεις ή τις αγροτικές εργασίες και δεν φαίνεται να προήλθε απ' αυτά. Ωστόσο η δισκοβολία πρέπει να είχε μακριά παράδοση στον ελληνικό χώρο. Η παλαιότερη μαρτυρία υπάρχει στον Όμηρο, όταν γίνεται αναφορά στους αγώνες που οργάνωσε ο Αχιλλέας για να τιμήσει τον νεκρό Πάτροκλο. Στη μυθολογία ο δίσκος και η δισκοβολία είναι συνδεδεμένα με φόνους και ατυχήματα. Ο Απόλλων είχε σκοτώσει κατά λάθος με το δίσκο το φίλο του Υάκινθο, όταν η πνοή του Ζέφυρου άλλαξε την πορεία του δίσκου του. Ένα άλλο τραγικό μυθολογικό επεισόδιο συνέβη όταν, κατά τη διάρκεια αγώνων δισκοβολίας, ο Περσέας σκότωσε χωρίς να το θέλει με τον δίσκο τον παππού του Ακρίσιο. Επίσης για τον Όξυλο, τον γενάρχη της Ήλιδας, λένε πως εγκατέλειψε την πατρίδα του, γιατί σκότωσε κι αυτός άθελά του με το δίσκο τον αδερφό του Θέρμιο.

Στην ομηρική κοινωνία η αθλητική διάκριση είναι για τον ήρωα το μέσο, για να επιδείξει την αρετή του και να κερδίσει την κοινωνική αναγνώριση. Ο Ευρύαλος στον Οδυσσέα (Θ 159) λέει: “Αλήθεια, ξένη, δε μου φαίνεσαι να νιώθεις απ' αγώνες, αγωνιστής δεν δείχνεις” και ο Οδυσσέας, θεωρώντας τα λόγια του μεγάλη ταπείνωση και προσβολή της αρετής του, επιβεβαιώνει την υπεροχή του στη δισκοβολία.

ΤΟΞΟΒΟΛΙΑ ΔΑΚΟΝΤΙΟ

Παράσταση τοξότη σε σφραγιδόλιθο από την Αγ. Τριάδα HT Wc 3016

Οι Κρήτες χαρακτηριζόταν ως οι καλύτεροι τοξότες και ακοντιστές. Ο Θουκυδίδης και άλλοι Έλληνες και Λατίνοι συγγραφείς αναφέρουν τη συμμετοχή των Κρητικών τοξοτών σε πολλές μάχες της αρχαιότητας. Ο Διόδωρος μαρτυρεί ότι οι Κρήτες είχαν διδαχθεί από τους Κουρήτες την τοξευτική. Ο Πausanias βεβαιώνει τη μοναδικότητα των Κρητικών τοξοτών με τα ξακουστά “κρητικά βέλη” που τα αποκαλούσαν “βέλη ταχεία και κούφα”. Σε νόμισμα της Κυδωνίας, ο Κύδων εικονίζεται να κρατά τόξο ενώ τον ακολουθεί ένα σκυλί.

Παράσταση ακοντιστή σε σφραγιδόλιθο από την Κνωσό KN Wc 25

²⁵ Κατά τον Πausanias (6,4,14) ένας από τους μεγαλύτερους νικητές σε δύο Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν ο Εργοτέλης (474 π.Χ.) ο Κνώσιος, υιός του Φιλάνορα, σε αγώνα δολιχοδρομίας.

Ο Όμηρος περιγράφει στην Οδύσσεια ένα αγώνα τοξοβολίας: όπου ο Οδυσσεύς στον αγώνα του με τους μνηστήρες, τόξευσε ένα βέλος και το πέρασε από την οπή δώδεκα πελέκων. Σε τοιχογραφία του 12^{ου} αι. από την Τίρυνθα αποδίδεται ακοντιστής δε δύο ακόντια. Παραστάσεις με ακοντιστές παρουσία σκύλου παρατηρούνται στα σφραγίσματα από την Αγ. Τριάδα και την Κνωσό.

Στην εξωτερική επιφάνεια κυπέλλου από την Αγ. Τριάδα αποδίδονται ανάγλυφα ένας ακοντιστής και ένας νέος που φέρει ξίφος.

Παράσταση ακοντιστή σε σφραγιδόλιθο από τα Χανιά ΚΗ Wc 2060

ΚΩΠΗΛΑΣΙΑ

Αρκετές παραστάσεις σε σφραγίδες και τοιχογραφίες απεικονίζουν σκηνές με κωπηλάτες. Η μικρογραφική ζωφόρος του στόλου από το Ακρωτήρι πιθανόν παριστά την έναρξη των

Μικρογραφία στόλου από το Ακρωτήρι

ανοιξιάτικων θαλασσινών ταξιδιών, που σχετίζονταν με γιορτές και αγώνες στην θάλασσα. Σχετική αναφορά για εορτή τον μήνα Μάρτιο διασώζεται στη Γραμμική Β με τον μήνα (ro-ro-wi-to)- ΠλωFιστό²⁶. Με το όνομα “Πλωιστός” πιθανόν δήλωναν στην Πύλο τον μήνα επανέναρξης των ανοιξιάτικων θαλασσινών ταξιδιών. Σε αντιστοιχία με τον Ανθεστηρίωνα του μετέπειτα αττικού ημερολογίου (Μάρτιος), αυτός θα άνοιγε με πάνδημες ιεροπραξίες, ανάλογες ίσως με εκείνες που τελούνταν κατά τα Ηροσούρια και τα ίδια τα Ανθεστήρια.

Δαχτυλίδι του «Μίνωα»

Στα σφραγιστικά δαχτυλίδια με θρησκευτικές παραστάσεις παρατηρούμε πολλές φορές σκηνές πλοιαρίων με κωπηλάτη. Έτσι στο λεγόμενο δαχτυλίδι του Μίνωα παριστάνεται ιερό πλοίο που

μεταφέρει ένα βωμό με διπλά κέρατα, στο οποίο κωπηλατεί μια γυναικεία μορφή.

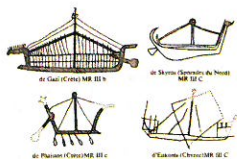
²⁶ Η αμφίγραπτη εξάλλου πυλιακή πινακίδα (PY Tn316), αναφέρει, κάτω από τον μήνα Πλωιστό (ro-ro-wi-to-jo) της επικεφαλίδας, προσφορές 13 πολύτιμων χρυσών αγγείων - καθώς και 8 γυναικών και 2 ανδρών που στάλθηκαν ενδεχομένως εν πομπή, ως θύματα(σφάγια) - σε 5 ιερά και τις εκεί λατρευόμενες θεότητες. Τέλος η ύπαρξη μιας κλειδούχου ka-ra-wi-ro-ro (Κλαϊφόρος), παράλληλα, με τον γενικό τύπο “πάσι Θεοίς”, ερμηνεύεται, ως εάν είχε τον έλεγχο στον χώρο πρόσβασης των ιερών.

Αντίστοιχη παράσταση σε αποτύπωμα σφραγίδας, από το αρχείο των Χανίων (KH Wc 2117), αποδίδεται γυνή γυναικεία μορφή να κωπηλατεί, με ελαφρά κίνηση προς τα δεξιά να έχει υψωμένο το αριστερό χέρι και κατεβασμένο το δεξιό. Είναι άξιο προσοχής ότι η παράσταση, με τη γυναικεία μορφή, παρά τις δυσκολίες της μικρογραφικής σκηνής αποδίδει με επιτυχία τα γυναικεία χαρακτηριστικά και αποφεύγει την απόδοση των χαρακτηριστικών του προσώπου. Η ίδια ανεικονιστική τάση ίσως πρέπει να θεωρηθεί ηθελημένη, αφού παρατηρείται και σε άλλες παραστάσεις σφραγιστικών δαχτυλιδιών η αποτυπωμάτων.

Σφραγιδόλιθος
KH Wc 2117
από αρχείο Χανίων

Μεταγενέστερο χάλκινο πλοίο με κωπηλάτες έχει ευρεθεί στο Ιδαίον Άντρο. Επίσης θραύσματα πήλινων ομοιωμάτων λέμβων από τον Κόφινα μαρτυρούν τη σχέση των αναθετών του ιερού με τη θάλασσα, γεγονός άλλωστε αναμενόμενο αφού ο Κόφινας, που είναι η ψηλότερη κορυφή των Αστερουσίων, αποτελεί φυσικό ορόσημο για τη ναυσιπλοΐα των νότιων ακτών της Κρήτης. Ο Πώλ Φώρ²⁷ απεικονίζει τους τύπους πλοίων από μινωικούς σφραγιδόλιθους της εποχής, μέσα από τα διάφορα ευρήματα. Παρουσιάζει τα σημεία των πλοίων στις κρητικές γραφές και τους τύπους των μινωικών ακατίων. Μια εικόνα για την κατασκευή πλοίων ανάμεσα στα 1500-1400 παρατηρούμε στη διπλανή εικόνα.

ΙΠΠΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ - ΑΡΜΑΤΟΔΡΟΜΙΕΣ

Οι Ιππικοί αγώνες δεν μπορούν εύκολα να ταυτιστούν μέσα από αρχαιολογικά ευρήματα, εκτός από ομοιώματα μορφών πάνω σε αλόγα, όπως το πήλινο ομοίωμα της θεάς που ιππεύει, από τις Αρχάνες.

Σκηνές με αρματοδρομίες παρατηρούνται στις δύο στενές πλευρές της σαρκοφάγου από την Αγ. Τριάδα, όπου τεκμηριώνεται για πρώτη φορά η ύπαρξη άρματος με δύο αναβάτες το 15^ο αι. π.Χ. Στη μία σκηνή, ένας ίππος ζευγμένος σέρνει άρμα, ενώ στη δεύτερη σκηνή το άρμα σέρνουν δύο γρύπες. Ανάλογες σκηνές με άρματα παρατηρούνται στις σαρκοφάγους από την Τανάγρα και Τίρυνθα. Οι Μυκηναίοι εισήγαγαν πιθανόν οργανωμένα την αρματοδρομία. Σε μυκηναϊκά αγγεία, τοιχογραφίες και επιτύμβιες στήλες εικονίζονται το άρμα, τα αλόγα και οι ηνίοχοι.

Οι Μυκηναίοι χρησιμο-ποιούσαν άρματα, όχι μόνο για πολεμικούς σκοπούς, αλλά και για το κυνήγι και τον αθλητισμό.

²⁷ Πώλ Φώρ, "Η καθημερινή ζωή στην Κρήτη την Μινωική εποχή" σ. 250-251

Δεδομένου ότι τα ομηρικά έπη θεωρείται ότι καθρεφτίζουν παραδόσεις και της Μυκηναϊκής περιόδου, φαίνεται πολύ πιθανόν ότι η αρματοδρομία αποτελούσε ταφικό έθιμο, ήδη από εκείνη την εποχή και ίσως μάλλον πολύ προσφιές άθλημα.

Το ομηρικό έπος περιγράφει σκηνές που συνέβησαν πιθανό τον 12^ο αι. π.Χ. Τα αγωνίσματα που αναφέρονται αποτελούν σημαντικό τμήμα των ταφικών εθίμων, όπως υποδηλώνουν οι περιγραφές μιας μεγάλης σειράς από αθλητικούς αγώνες, που διοργανώθηκαν για να τιμηθεί ο νεκρός ήρωας Πάτροκλος.

Πήλινη εγχάρακτη πινακίδα KN 1609 από Κνωσό

Τέλος υπάρχουν πινακίδες με αναφορές στο γραμμικό σύστημα της Γραμμικής Β στις οποίες εικονίζονται άρματα και άλογα σε ποσότητες. (από το αρχείο της Κνωσού 1450 π.Χ.)

Συμπερασματικά, προσδίδουμε μάλλον θρησκευτικό χαρακτήρα στις αθλητικές δραστηριότητες της μινωικής Κρήτης καθώς αυτές αποτελούσαν είτε μέρος του τυπικού μιας τελετουργικής μύησης (ενηλικίωσης) των νέων, είτε είδος θρησκευτικού θεάματος που διοργανωνόταν από το παλάτι. Τα θεάματα αυτά θα πρέπει να παρακολουθούσε μεγάλος αριθμός ανθρώπων. Η “ήρωική” ομηρική κοινωνία περιβάλλει με μεγάλη εκτίμηση τους αθλητές, που ασκούνται για την υπεροχή· έτσι, για παράδειγμα οι Φαίακες επιβραβεύουν τον Οδυσσέα για την υπεροχή του, αναγνωρίζοντάς τη δημόσια. Η αρετή και η κοινωνική αναγνώριση αποτελούν τις σημαντικότερες όψεις της ταυτότητας του αθλητή στα ομηρικά χρόνια. Ίσως κάτι ανάλογο θα πρέπει να γινόταν και στη Μινωική κοινωνία, αν π.χ. αναλογισθούμε την παράδοση ότι ο Μίνωας τίμησε τον Θησέα, όταν αυτός νίκησε τον Μινώταυρο δίνοντας του δώρα και χρυσό για να επιστρέψει στην πατρίδα του. Τα ομηρικά έπη, παρέχουν αναλυτικές περιγραφές όλων των αθλητικών αγώνων της ιστορικής περιόδου: τις αρματοδρομίες, την πυγμαχία, την πάλη, τον δρόμο, την οπλομαχία, τη δισκοβολία, την τοξοβολία και το ακόντιο. Αυτά τα έπη περιγράφουν πρωτίστως τις συνήθειες και τις αξίες της εποχής του σιδήρου, αλλά πιθανόν σε ένα βαθμό και μιας προγενέστερης μυκηναϊκής παράδοσης που κληρονομήθηκε από την μινωική.

Το παρόν ημερολόγιο σχεδιάστηκε με την αφορμή της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα. Με το αφιέρωμα αυτό πιστεύω ότι ξεκινά μια συζήτηση για το δύσκολο ζήτημα των πρώιμων ευρωπαϊκών αθλητικών δραστηριοτήτων, που φαίνεται να ξεκίνησαν στην Κρήτη την 2^η χιλιετία π.Χ. και τις χαρακτηρίζουμε με τον τίτλο: «Απαρχές Ολυμπιακών Αγώνων - Μινωικά Αθλήματα».

Στη συγκεκριμένη έκδοση - ημερολόγιο δεν ήταν δυνατό να παρατεθεί εκτενής βιβλιογραφία. Θεωρώ όμως σκόπιμη την αναφορά στα έργα των Αρχαιολόγων, Στυλιανού Αλεξίου, Αντωνίου Βασιλάκη, Γιάννη Σακελλαράκη, Χρίστου Μπουλώτη που είναι σχετικά με το αντικείμενο αυτής της μελέτης.

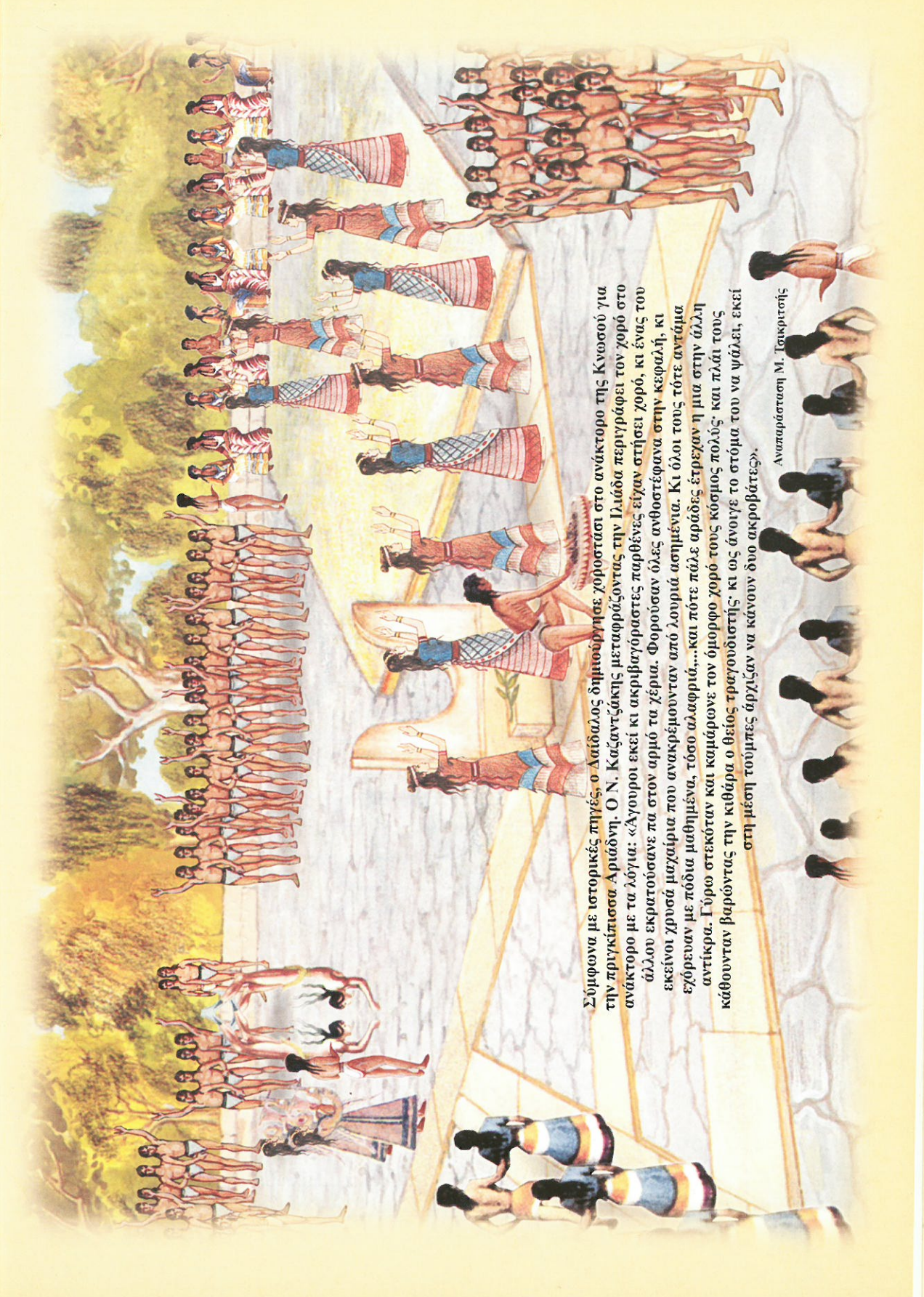
Προσωπικά ευχαριστώ την αρχαιολόγο καθηγήτρια Κατερίνα Κόπακα για τις εύστοχες παρατηρήσεις στη μορφή του κειμένου. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω τον πρόεδρο και το συμβούλιο του Δικηγορικού Συλλόγου Ηρακλείου, που μου ανάθεσαν την επιμέλεια αυτού του ημερολογίου.

Νοέμβριος 2003

Μηνάς Δ. Τσικριτής

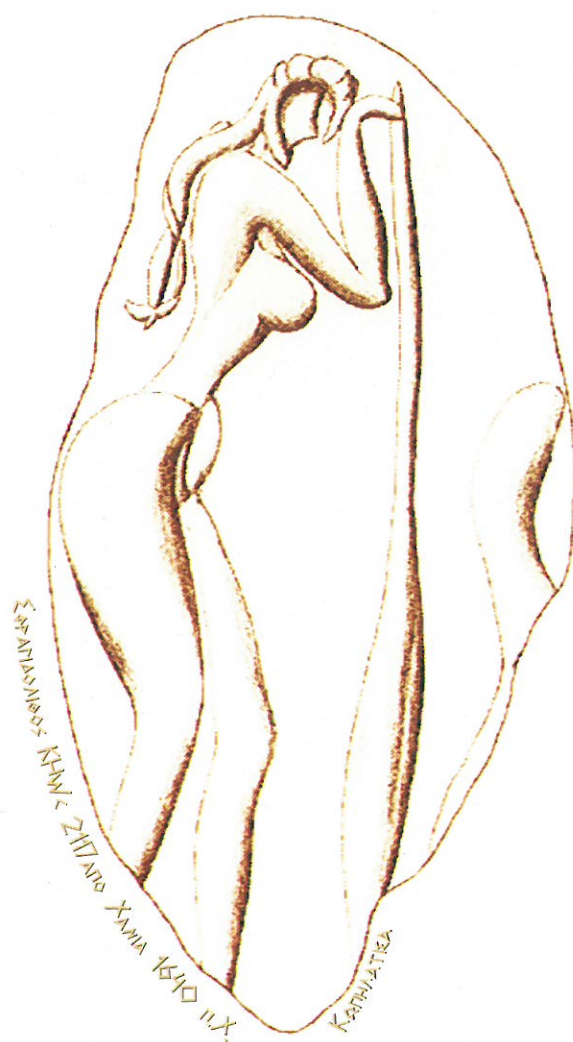

Απόδοση (Hallager) πήλινου σφραγίσματος από αρχείο Χανίων
(πολύροφα κτίσματα σε παραθαλάσσια πόλη με ανδρική μορφή που «επιφαίνεται»
πάνω στη στέγη του συγκροτήματος κρατώντας σκήπτρο)

Σύμφωνα με ιστορικές πηγές, ο Δαίδαλος δημιούργησε χοροστάσι στο ανάκτορο της Κνωσού για την πριγκίπισσα Αριάδνη. Ο Ν. Καζαντζάκης μεταφράζοντας την Ιλιάδα περιγράφει τον χορό στο ανάκτορο με τα λόγια: «Άγουροι εκεί κι ακριβιγόραστες παρθένες είχαν στήσει χορό, κι ένας του άλλου εκρατούσανε πα στον αρμό τα χέρια. Φορούσαν όλες ανθοστέφανα στην κεφαλή, κι εκείνοι χρυσά μαγαβρία που ανακρέμουνταν από λουριά ασημένα. Κι όλοι τους τότε αντάμα εχόρευαν με πόδια μαθημένα, τόσο αλαφριά,...και τότε πάλε αράδες έτρεχαν η μια στην άλλη αντίκτρα. Γύρο στεκόταν και καίμαρωνε τον όμορφο χορό τους κόσμος πολύς, και πλάι τους κάθουνταν βαρώντας την κιθάρα ο θείος τραγουδιστής: κι ως άνοιγε το στόμα του να ψάλει, εκεί στη μέση τούμπες άρχιζαν να κάνουν δυο ακροβάτες».

Αναπαράσταση Μ. Τσικριτού

ΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΩΤ. ΖΗΛΩ ΧΑΛΑ ΚΑΙ ΠΛΗΡΗ

KATHIATRA

